

Byordning

Byordning för Tingvastbo by

Då det så mycket bättre ordning må uti byelag kunna hållas, så skall i hvar By en ålderman tillsättas, på ett eller flere år allt som byemännen sig derom förena, och bör den som de fleste rösterne fallit på, sig derifrån icke undandraga, åldermannen äger magt, när han antingen själv prövar nödigt, eller varder grannarne och byemännen till att gemensamt med varandra överlägga om det arbete de då vilja företaga, eller vad helst det vara må, som till hemmanens bruk, hävdande och förmån lända kan. Detta sammankallande sker genom en Budkavle, vilken hos åldermannen förvaras, men när Byemännen skola komma tillsammans bör den av åldermannen skickas omkring byelaget, då den som en sådan budkavle, efter ordningen, emottaga bör, är förpliktad den samma staxt och utan ringaste uppehåll till sin granne fortskaffa. Försummar någon detta, eller visar härvid någon motvilja, plikte första gångne 4 öre silvermynt, och andra gångne dubbelt, Byemännens sammankallande kan också ske genom blåsning utur en lur eller horn, eller med trumslag av en pinna, altsom de själva bekvämligast finna, och sig förena funna till sin egen, som sine grannars nytta och fördel, fullgjort det honom ålegat.

6§

De avlopps och floddiken, vilka dikes-synen finner nödige, böra ständigt hållas vid makt, på det vattnet därutur få sitt fria och obehindrade avlopp; men där så hända skulle, att rågrannars ägor möte och dämna samma vatten, äro de förpliktade att det igenom sine ägor, utan dröjsmål igenomgräva och utsläppa;

Byordning

försummar eller eftersätter någon det, sedan han därom blivit tillsagd plikte ½ öre silvermynt för varje famn, och betale dessutan dikare lön särskilt.

7§

Då det åkerbruket må så mycket förr och säkrare komma uti fullkomligt gott stånd, är nödigt att en viss trakt av åker årligen till om- ansning och dikning företages; varförutan Skårdiken, som finnas nödige emellan åkrarne, böra av grannarne så goda och fullkommelige uppdikas, som nödvändigheten fordrar, samt diken på de ställen, som dikes-synen förordnat, tillbörligen upprensas och vid makt hållas, jämväl och alla höga dikesrenar uppgrävas; åliggandes åldermannen att noga tillse, det torven av renarne så väl som dikes-mullen bliver på åkrarna utförd på de ställen, där det bäst behöves. Skulle någon härutinnan visa tredske och motvilja, have grannarne frihet att taga dikare, och sedan låta ev den treska utmäta dikare lön jämte ¼ öre silvermynts böter förvarje famn, de således för honom upprika låtit.

8§

Till förekommande av den skada och olägenhet, som ofta deraf förorsakas, att den ena Grannen uppå den andras sådde åkrar, fördärvar och nedtrampar hans säd, böra samtliga grannarne, efter gjörligheten, göda sina åkrar på en trakt och skifte, så att det där kunna utfå enahanda säd om höst och vår; Och emedan Råg-sädet bäst och säkrast utöver den skadeliga landt- eller flyghavran; ty är högt angeläget, att detta sädet måst idkas, på de orter där den samma sig inrotat.

Byordning

9§

Enär byamännen således om våren kommit överens, varest de vilja så sin vintersäd, böra allas gärdes-gårdar i rättan tid uppfredas, så att när sädestiden om hösten infaller och grannarne varda av åldermannen därom tillsagde, bör sädes gärdet inom ett dygn vid $\frac{1}{2}$ daler silvermynts plikt vara uppfredat. Skulle någon, sedan sått är, insläppa sine kreatur, böte för vardera, jämte skadans ersättande, 1 öre silvermynt, och vare vid samma straff förbudit att uppriva sin gärdesgård omkring trädesgården, så framt icke alla grannarne därom överenskommit.

10§

Ej må någon om höst eller vinter insläppa lösa kreatur på rågen att beta, innan åldermannen sammankallat grannarne, och de då pröva, att det utan skada ske må; gör det någon eljest, plikte varje gång 1 öre silvermynt för vart kreatur, han således insläppt.

11§

Såsom det ej ringa skada förorsakar, att hästar och andra kreatur varda om våren, sedan kålen är utur jorden, insläppte uti ängarne till bete; Alltså varder där det, utan högsta nöden och överenskommelse, alldeles förbudit. Bryter någon häremot, plikte för vart kreatur $\frac{1}{6}$ öre silvermynt.

12§

På det ängarne ej måge varda allt för mycket utgnagne och nedtrampade, varav ganska stor skada, och avsaknad på nästa års gröda förorsakas; fördenskull lagom betade, varda, på de orter, där det sig göra låter, strax uppfredade. Gör någon häremot, sedan grannarne om

Byordning

ängarnes hägn sig förenat, plikte 1/6 öre silvermynt, och vare ändå förbunden kreaturen straxt uttaga.

13§

Enär åldermannen antingen själv prövar nödigt eller bliver av någon annan påmint, att låta ifrån åkrarne och i synnerhet sädes-gården utsläppa det överflödige vattnet, bör en karl från vart matlagpå föresattan stund och tid sig infinna, samma arbeteatt förrätta; försummar någon det, eller går bort innan allt är fullgjort, böte 4 öre silvermynt, och betale dessutan, efter byemännens beprövande, dem som arbetet för honom förrättat.

14§

Vid den uti nästföregående § utsatte plikt, böra byemännen om vår och höst, så snart tillfått är, uppå åldermännens kallelse sig inställa, att emellan åkrarne uppföra och rätta fororne, samt flere vattuforor anlägga, där så nödigt pövas, vid vilket tillfälle åldermannen med samtliga grannarne hava noga att tillse, det alla skiften bliva rätt hållne efter stångfall och uppsatte rāmärken, vilka nödvändigt böra vara av sten, emedan pålar både ruttnar och kunna av vårdslöst folk snarare bortföras.

15§

Någre dagar innan slätter-tiden om sommaren infaller, skall åldermannen kalla grannarne tillsammans, att med dem överlägga, när de vilja begagna, att slå sine samfällda ängar, börandes nödvändigt skiften och tegarne, en eller flera dagar förut, utstakas och utvadas; Försummar någon detta, plikte 4 öre silvermynt första, och andra gången dubbelt. Och skall det åligga åldermannen med de övriga byemännen att noga tillse, det ingen härvid sker förnär, utan att en riktig och rätt

Byordning

utvadning bliver, skiften emellan förrättad, och sten i stället för pålar till råmärken uti ängarne nedsatt; varefter alla böra på en gång begynna att slå, så att den ena icke trampar och nedkör den andras gräs; Slår någon sedan sålunda skift är, över rätta lineen, uppå sin grannes äng betale höiet eller gräset dubbelt tillbaka, och plikte desutan__daler silvermynt.

16§

Ingen må avslå sine åker-renar i sädes-gärdet, innan samtliga grannarne sig därom förent och bytes-renarne först blivit delte, vid _daler silvermynts böter, och gällde dessutan skadan för det gräs han för sine grannar nedtrampat.

17§

Alla nödiga vägar inom ägorna samt till och från by, böra grannarne emellan fördelas; sedan hålle var sitt vägestycke försvarligen vid makt; Försummar någon att bättra den bro eller vägestycke, som honom tilldelt är, sedan honom är vitterligt, att den är ogild, eller han av åldermannen derom tillsagd bliver, böte 16 öre silvermynt; Skulle han ändå vidare tredskas, have åldermannen med bisittarne makt, att för lego låta laga det som ogilt är, och sedan av den tredska, efter gott finnande, legan jämte böterne uttaga. Och på det byemännen måge så mycket bekvämligare kunna köra över diken, varav de helst åstunda, samt slippa att hålla renar och bivägar på åtskilliga ställen; alltså skolal, till dikens conservation, som de eljest nedköra och igentrampa, lösa flyt-tje broar i varje by hållas; och kunna 2 eller flere åboar sätta sig tillsammans, och sig om broens byggnad och vid makt hållande förena.

Byordning

Vilken som en sådan bro av vårdslöshet sönderkörer eller eljest fördärvar, var pliktig densamma straxt laga och i sitt förra stånd sätta. Den som av samma bro, sist om hösten, vid sädens inbärgande sig betjent, skall och vara skyldig den att hemföra, och över vintern i förvar hålla. Vilken som häremot bryter, plikte efter omständigheterna som byemännen skäligt pröva.

18§

Ingen vare efterlåtit, att, utom samtliga grannarnas överenskommelse, beta eller tjudra sine kreatur uti äng eller sädesgärde, änskönt det skedde på hans egna ägor; Gör någon det, plikte varje gång för vart kreatur _öre silvermynt.

19§

Sedan ängarne äro avbärgade, böra om hösten inga kreatur däruti släppas, innan åldermannen sammankallat grannarne och de sig förent, så väl om tiden när sådant ske må, som ock om antalet, och vad slags kreatur de vilja där insläppa, Likakedes bör det förhållas när sädesgärdet om hösten blivit ledigt, och säden inbärgad. Var som häremot bryter, plikte 16 öre silvermynt.

20§

Då det ängsvallen ej må för mycket upptrampas och skadas, skall uti de ängar, där ej allmän farväg är, ingen varda tillåtit att köra vår eller höst när tjälen är utur jorden; och så framt gärdegårdarne omkring sådane ängar böra lagas eller omgärdas, bör gärdset därtill utföras medan tjälen är i jorden. Ej heller må någon uti de ängar, där farväg är, köra utom rätta vägen. Gör någon annorlunda, plikte varje gång _ daler silvermynt.

Byordning

21§

Uppå de orter varest det brukligt är grannarne samfällt uppå en viss trakt eller intaga så sine ärter eller rovor, bör ingen tillåta sine barn eller andra gå att plocka ärter eller upptaga rovor till kokning, utan om sådant må tillåtas, böra samtliga grannarne därom tillsägas, på det ingne må därvid göra andra förnär, eller sine grannars åkrar nedtrampa, eller böte varje gång _öre silvermynt.

22§

Skulle en eller flere av åboerne i byen, hälst där samfällt skog är, vilja uppsätta stengårdar eller jordvallar, där det lägligit är, och sten finnes att tillgå, böra de övrige grannarne därifrån sig icke undandraga, utan vare de alla efter hemmantal och stångfall, pliktige, detsamma även att efterkomma, och fullgöra; Göra de det ej, bör byemarken straxt skiftas och delas, på det den flitigas och villigas skog, ej må igenom den trögas motvilja och lättja bliva uthuggen och ruinerad.

23§

Var och en hälle vallhjon för sine kreatur, allt som byemännen sig därom förena och för dem drägligast faller vid –daler silvermynts plikt; och när vallhjonen till byn hemkomma, böra de giva tillkänna med horn eller lur, då var och en bör strax intaga sina getter, att de ej få tillfälle göra skada, försummar det någon plikte vart get kreatur _öre silvermynt.

24§

Till skogens och utmarkens desto bättre skötsel och conservation, böra grannarne och byemännen, helst på de orter, där ej tillräcklig och överflödlig skog är, vart år komma överens om deras hyggen, som ske på samfällt

Byordning

byemark, såsom, på vilken plats eller ställe sådant ske må, samt huru mycket var och en må tillåtas att hugga. Är skogen så tillräckelig att svedjande kan tålas, bör en viss trakt därtill, för var åbo utmärkas, på det den ena ej må den andra på något sätt förfördela. Då det ris och kvistar ej må kastas omkring i skogen, betet till stort hinder och men, så böra, på de platser, där timmer, ved, stör och gärdsel fälles, alla toppar kvistas och riset till en, av byemännen utsedd tjänlig plats, sammanföras, till att därtill någon nytta förbrännas. För övrigt måge byemännen om skogens rådning, skötsel samt conservation för framtiden, själva förordna som de, efter varje ords beskaffenhet, finna bäst och tjänligast vara.

25§

Om fiste och fiste watn, kunna grannarne och byemännen sig själva förena, allt som de, efter omständigheterna i var by, pröva bäst och nyttigast vara.

26§

Skulle någon av byemännen uppfinna något, som ej allenast vore tjänligt, utan ock nödvändigt till byens och hemmanens förbättring, bör åldermannen sammakalla samtliga grannarne, och därom överlägga: Men där så hända skulle, att de andra då stannade i det slut, att de icke vilja denna förbättring sig åtaga, varigenom den rättsintes och välmenandes goda uppsåt blevo hindrat, have han frihet, att av utbyamän och grannar, som äro förståndige och goda hushållare, jämte någon landsbetjänt, om så nödigt prövas, kalla syn och besiktning; Och därest då befinnes, att grannarne i byen oskäligen satt sig emot det, som verkligen varit till byens nytta och förbättring, plikte då vardera som det gjort _

Byordning

daler silvermynt och vare dessutanskyldige att betala dem. Som synen och besiktningen förrättat, smat fortsättje ändå straxt och så snart gjörligt är, det arbete som den välmenande föreslagit.

27§

Skulle sedan åldermannen sammankallat grannarne, och de sig förent om det arbete de då vilja begynna, det vare sig antingen slätter, sädesbärgning, eller vad helst det vara må, någon i byelaget däruti finnas efterlåten, tresk och försummelig, varigenom de övrige uti sitt göromål blevo hindrade, varen de då icke skyldige att vänta på den tröge, utan have frihet sitt arbete fullända, och han skulle sig själv för den skada han därigenom lider. Men där någon för åkommennöd och fattigdom, eller annan oförmögenhet, ej hunne med att fullborda sitt arbete, såsom byens nytta och angelägenhet fordrar, njuta av grannarne; varemot han antingen med annat arbete, eller skälig betalning, efter åldermannens och bisittarnes beprövnde, bör dem deras besvär ersätta, vägrar han det, böte då efter byelagets gottfinnande.

28§

Uti de byar, där boställen belägne äro, skall innehavaren eller åboen däruppå vara förpliktad, att göra allt samfällt arbete med sine grannar, uti allt det, som kan lända byen och hemmanen till fördel och nytta, och må han på intet sätt sig därifrån undandraga. Sätter han sig däremot, äge åldermannen och grannarne makt att leja för hans arbete, och sedanav honom uttaga legan för arbetet, jämte böterne, efter omständigheterna, och byemännens beprövande.

Byordning

29§

Skulle någon av byemännen vara borta, när de av åldermannen varda sammankallade, bör densamma vid sin hemkomst, hos åldermannen sig underrätta, om vad då beslutit blivit, eller eljest kan vara befallt, och vare han sedan skyldig detsamma i alla delar att efterleva, lika som han själv varit vid sammankomsten närvarande.

§30

Ingen må inhysehjon, eller annat folk av mindre god frägd, på sine ägor intaga; innan grannarne givit därtill sitt bifall; gör det någon, plikte 3 daler silvermynt och vare ändå förbunden slike personer straxt bortskaffa, där byemännen sådant begära och påstå.

31§

Allt från tjälén går utur jorden, till dess hon åter tjälad varder, böra svinen vara ringade och skola de ändå, när säden inköres vara instängde eller utur vägen, var som häremot bryter, plikte för vart svin ¼ daler silvermynt.

32§

Bar eld må ej bäras i hemmanen emellan, ej elle i stall, fähus, lada eller annat uthus, och skall jämväl i desse rum allt tobaksrökande vara förbudit: Ej må elden lämnas osläckt eller ovårdad i kölna, pörten, badstuga eller smedja, eller plikte den annorlunda härmed förfar ½ daler silvermynt. Åldermannen med bisittare böra tvenne gånger om året nämligen höst och vår besiktiga alla eldstäder i hela byelaget, och de som då finnas så bosälliga att eldsvåda där igenom tima kan, böra besiktningsmännen låta nedslå, och ägaren böte _daler silvermynt.

Byordning

33§

Alla byar böra med vatten väl försedda vare, och skola till den ändan alla brunnar, källor eller andra samfällte vattuställen för kreaturen, ständigt hållas vid makt, och när nödigt är, att de böre rensas eller uppgrävas, får ingen sig därifrån undandraga vid _ öre silvermynts plikt, gör det någon, hav åldermannen och byemännen makt, att låta för den motvillige leja arbetare samt sedan arbetslönen jämte böterne av honom uttaga.

34§

På det denna byordning som åtminstone en gång om året för samtliga grannarne bör uppläsas, må till alla delar så mycket strängare bliva efterlevnad, ty skall ingen till ursäkt tjäna att hans barn, legofolk eller torpare, honom ovetande, sig emot byordningen förgripit, utan vare till allt det, som hans husfolk häremot bryta; till följe varav husbonden är förbunden, att, efter åldermannens och byemännens beprövande, böterne straxt utlägga, och han därför taga sin ersättning igen av tlanstehjoneta lön och arbete eller penningar av sine husmän och torpare.

35§

Där flere byer gränsa tillsammans i åker, äng och betesmark, antingen de mötas i öppet fält ellerhava åker och tegeskifte med varannan eller ock äro med gärdesgård och stängsel skilde, böra de i alla delar vara förpliktade, att hålla den ordning och fred emot sina grannar, som byordningarne innehålla och stadga, vid samma böter.

36§

Alla böter som efter denna byordning bliva utsatte, äga bisittarne, efter åldermannens och byemännens gottfinnande, av den brottslige att uttaga; Och där den,

Byordning

som till böter förfallen är, skulle vägra att dem straxt betala, haven de då makt att av den gensträvige taga pant, och läggen honom sedan viss tid före, inom vilken han den inlösa må, försummar han det, varde panten till den mestbbjudande försåld, och överskottet, sedan böterne guldne äro, honom återstått. Skulle någon vara så obetänkt, att under en sådan förrättning, med hugg och slag, eller oanständiga ord överfalla dem, som denna utmätning förrätta, plikte då han, efter åldermannens och byemännens gottfinnande.

37§

Huru det uti byordningen utsatta böter måge fördelas, lämnas väl till var och en byns eget gottfinnande, dock på det åldermannen må kunna hålla så mycket bättre hand och uppseende däröver, att byordningen till alla delar noga efterleves, ty är billigt att han för sitt omak och besvär njuter en del därav, och att en del lämnas till socknens fattige, eller ock användas till något nyttigt samfällt arbete för hela byen: Men att använda dem till dricka och brännevin, eller vid utsatte samkväm dem gemensamt förtära, vare alldeles förbjudit. På vad sätt desse penningar må bäst och säkrast förvaras, samt huru för dem redo och räkning göras bör, måge byemännen sig själva förena.

För övrigt och som det icke är görligt, att projektera allt det som till varje ort lämpligt är; så förmodas, att byemännen uti var och en by lära själva, efter varje ort särskilde beskaffenhet, så inrätta sin byordning, som de till byens och hemmanens nytta och förmån, finna bäst och lämpligast vara: Dock så att det, som uti denna byordning stadgas, och till samma ort lämpligt är, icke må däruti utslutas, utan fast hellre tilläggas det, som

Byordning

däruti icke är omrört, och likväl till den byens förmån tjänar. Och på det samma byordning må sedan komma till så mycken bättre och kraftigare efterlevnad, ty skall var by, om så åstundas, äga frihet, att låta sin byordning vid häradstinget uppläsas och stadfästas.

Tryckt hos Johan Laur. Horn, 1797

Källa: Tingvastbo bykista, Läns museet i Västerås

Byordning

Tillägg till denna byordning

1. till de flere olyckor och eldsvådor som + den så kallade ? timat så har vi undertecknade uti Tingvastbo beslutat och överenskommit att ingen av oss skall vara tillåtit eld uti sädesladan bära under ? vård som helst görligt någon pliktar första gången fyra daler ? inget med 32 skillingar aoch andra gången 4 Rd 16 sk
2. Ingen av byamännen äger tillstånd att uppå byns mulbete intaga andras kreatur varken i hagar ängar eller gården utan någon undanrättighet att föda och som massa så ingen som han över
3. Byns vårfiske nyttjas på det sätt att ena halva hemmanet får fiska uti strömmen nedanom bron det ena året och det andra halva hemmanet året därpå följande och så växelvis
4. För summan ålderman uttager de böter som någon uti byn blivit pliktfälld till var han skyldig att densamma av egna medel uti kassan insätta. Vilken kassa vid varje ombyte av ålderman behörig redogöras föregående byordning förbinda vi oss var och en att noga uppfylla och efterleva samt anhålla ödmjukast och vällöfte till framtida säkerhet försäkra Tingvastbo 9 november 1802

Underskrivet av

Lars LA Andersson, Olof OL Larsson

Jan Andersson och Anders Zackrisson

Alla uti Tingvastbo

Uti det som rör Hollstensbo angående hägn uti norra gårdet och ängen

Underskrift

Erik Ersson

I Hollstensbo

Gillvittnar

Fredr Borgman

No 36 År 1802 den 23 Nov

Allmän bystämma

Allmän bystämma

1 maj 1828

Till 2 skilling banco för varje gårdsgård som är överenskommet i Tingvastbo 1 maj 1828

15 juni 1846

Uppå Allmän bystämma 15 juni 1846

Sammanträdde Tingvastbo byamän och överenskommo att

a. avröja den så kallade hästhagen på utsatt visstid den stora lotten i förnämnde hage skall vara all skog borthuggen och röjt till den 1 juni 1847 minst hälften men till den 1 juni 1848 då skall alltsammans vara renröjt utom berget på Anders Janssons lott vid Kalvhagen där ingen skog får borthuggas utan skall vara som ett sjul och vilställe får kreaturen men om någon uraktlåter och icke görer sin överenskomna avröjning till förnämnde utsatta tider så mister han ett kobete i förnämnde hage tills han får alltsammans fullgjort med förnämnde förening förklarar vi oss allesammans nöjda som skedde i Tingvastbo 15 juni 1846

1859 19 sept

Underskrivna hemmansägare uti Tingvastbo Tärna socken för att vidtaga någon förbättring uti strömmen vid tingvastbo broarne och över dess Kalvhage där det stenarna förhindrar vattnets av genom sitt gamla naturliga utfall vilka äro så tvrånge att ovanliggande hemman måste avlida mycket skada och till förbättrande av denna olägenhet är överenskommet att vadan